
AZƏRBAYCAN KİNOSUNDA TƏLƏFFÜZ ÜSLUBLARI

Ədəbi tələffüz üslublarının tədqiqi kino dilinin öyrənilməsi üçün çox vacib məsələlərdən biridir. Rejissor və aktyolarımız obrazların daxili aləmini daha qabarıq vermək, onları tamaşaçıların gözləri qarşısında hərtərəfli canlandırmaq məqsədilə müxtəlif tələffüz formalarından bir üslubi vasitə kimi istifadə edirlər. Məqsəd və şəraitə, danışq xüsusiyyətlərinə görə mənfi və müsbət surətləri bir-birindən fərqləndirirlər.

Məlumdur ki, türkologiyada, eləcə də Azərbaycan dilçiliyində ədəbi tələffüz normalarına və kino dilinə aid bir sıra əsərlər yazılmışdır. Həmin əsərlərdə şifahi nitqdə baş verən bu və ya digər fonetik hadisələrdən, orfoepiya normalarından bəhs edilsə də, mövcud tələffüz üslubları hələ də lazımi qədər tədqiq olunmamışdır. Ümumi dilçiliyə aid bəzi əsərlərdə də yeri gəldikcə, bu məsələyə toxunulmuşdur.

“Ünsiyyət prosesində məqsəd və şəraitdən asılı olaraq səslərin tələffüz məxrəcləri, vurğu, intonasiya, danışqın tonu, sürəti dəyişərək nitqə rəngarənglik və çalarlıqlar verir. Orfoepiya normaları əsasında yaranmış belə nitq formaları kino dilində tələffüz üslubları şəklində nəzərə çarpır. Ayrı-ayrı filmlərdə kinoaktyorlar ədəbi tələffüz üslublarından obrazlılıq yaratmaq məqsədilə üslubi vasitə kimi geniş istifadə edirlər” [5, s. 139].

Azərbaycan ədəbi dilinin yazılı forması şifahi nitqə nisbətən daha geniş tədqiq olunmuşdur. Dil inkişaf etdikcə onun digər sahələrində olduğu kimi fonoloji tərkibində də dəyişikliklər əmələ gəlir, müəyyən bir danışq prosesində tələffüzü asanlaşdırmaq üçün səslər ya düşür, ya da variant və variasiyalara çevrilir. Beləliklə, məqsəd və şəraitdən, danışanın və dinləyənin savadından, eşitmə qabiliyyətindən və sairədən asılı olaraq ünsiyyət zamanı dilin ən kiçik vahidi olan fonemlər müxtəlif tələffüz formalarına düşür ki, bunların da bəziləri tələffüzdə daha davamlı və asan olur. Həmin tələffüz formaları bu və ya digər tələffüz üslubunun yaranmasında rol oynayır.

Tələffüz üslubu ədəbi dilin yazılı üslublarından fərqlənir. Belə ki, birinci həm leksik-qrammatik, həm də fonetik qanunlar, ikincisi isə, əsasən, leksik və qrammatik normalar əsasında yaranır. Tələffüz üslublarında səs çalarlıqlarının (variasiyaların), intonasiya, vurğu və fasilələrin rolu böyükdür. İnsan öz fikrini başqasına müxtəlif danışq tərzində çatdırır. Ünsiyyətin məqsədindən asılı olaraq hər sözün tərkibindəki səslər uzunluq, qısalıq, məxrəc sabitliyi və s. baxımdan dəyişir. Sözlərdə eyni səslər işlənmə yerindən asılı olaraq fərqləndiyi kimi, müxtəlif adamların tələffüzündə də kiçik çalarlıqlar yaradır. Məsələn: *Neyçün, Komsomol, neyçün?! ("Yeddi oğul istəram" bədii filmi); Bəs onda neyçün bu səni narahat edir?! (Yenə orada)*

Bu cümlələrdə eyni söz (nə üçün) kinoaktyorun tələffüzündə fərqlənir. Dili bir ictimai hadisə kimi götürdükdə yuxarıdakı fərqlər daha da artır. Ünsiyyətin hansı vəziyyətdə, necə və kimlə yaradılması baxımından formalaşması dilin fonoloji tərkibində də dəyişikliklər əmələ gətirir ki, bu da müxtəlif tələffüz üslublarının yaranmasına səbəb olur.

Ümumi dilçilik ədəbiyyatında hər bir dilin özünəməxsus müxtəlif tələffüz üslubları göstərilmişdir. Fransız dilçisi P.Passy ədəbi tələffüz üslublarından danışarkən nitqin sürətinə əsaslanaraq aşağıdakı üslubların olduğunu qeyd edir:

1. Sürətlə, təbii tələffüzlə danışq üslubu,
2. Yavaş tələffüzlə danışq üslubu,
3. Dəqiq tələffüzlə danışq üslubu,
4. Daha dəqiq tələffüzlə danışq üslubu [4, s.101].

İngilis dilçisi D.Couns isə ədəbi tələffüzün aşağıdakı beş növünü göstərir:

1. Sürətli, sərbəst tələffüz üslubu.
2. Daha asta danışq üslubu.
3. Geniş auditoriyaya təbii müraciət üslubu.
4. Teatr süni tələffüz üslubu.
5. Süni mənimsənilmiş nəğmə üslubu [3, s. 89].

Sovet dilçilərindən R.İ.Avanesov tələffüz üslubunun üç növünü vermişdir: 1) kitab üslubu; 2) danışq üslubu; 3) sadə nitq üslubu [2, s. 71].

Azərbaycan dilçiliyində Ə.Dəmirçizadə tələffüz üslubun iki yerə ayırır: 1) tam üslub; 2) sərbəst üslub [1, s. 151].

Yuxarıdakı bölgülərdən göründüyü kimi, ümumi dilçilikdə ədəbi tələffüz üslubu hələ də tam şəkildə işlənməmişdir və bunların vahid bir bölgüsü yoxdur.

Qərb dilçiləri isə tələffüz üslubunu müəyyənləşdirərkən yalnız tələffüzün sürətini əsas götürmüşlər. Halbuki, danışığın sürəti nitqə rəngarənglik verən amillərdən ancaq biridir. Bütün tələffüz üslublarında ucadan və ya astadan danışmaq olar.

Bizi maraqlandıran əsas məsələ budur ki, dil öz funksiyasını yerinə yetirərkən danışq prosesində baş verən fonetik hadisələr və onların şifahi nitqə verdiyi rəngarənglik dilin xarici formasında hansı fərqləri yaradır? Bu formalar bu və ya digər tələffüz üslublarında necə fərqlənir?

Bu haqda L.V.Şerba yazır: “Bizim nitqimiz həmişə eyni olmur. O, bizim nə məqsədlə, hansı vəziyyətdə və kimə müraciət edəcəyimizdən asılı olaraq dəyişir. Mən böyükə bir cür, uşaqla başqa cür danışdığım halda birdən neçə yüz nəfərə isə tamam başqa cür müraciət edirəm. Bir var təəssüratını yoldaşınla bölüşdürəsən, bir də var ki, öz həqiqi vəziyyətini az tanıdığın adamlara bildirəsən” [5, s. 155].

Ünsiyyətdə məqsəd və şəraitə uyğunlaşaraq əmələ gələn nitq formalarına tələffüz üslubları deyilir. Müxtəlif üslublar yalnız leksin və sintaktik deyil, həm də fonetik xüsusiyyətlərinə görə bir-birindən fərqlənir.

Bu və ya digər səs, söz, cümlə və mətn müxtəlif adamların nitqində fərqlənir ki, bu da fərdi tələffüz üslubunun mövcud olduğunu söyləməyə əsas verir. Ədəbi tələffüzdə səs, vurğu, intonasiya və fasilələrin böyük rolu vardır. İnsan öz fikrini sözlərdəki səsləri, vurğuları dəyişərək başqasına bildirir. Səslər şərti işarələrdir. “Biz bu və ya digər sözün səslərini uzun, qısa, variant və variasiyalarda vurğuların yerini dəyişərək müxtəlif tələffüz formaları yarada bilərik. Müxtəlif ictimai şəraitlə əlaqədar nitqdə çoxlu tələffüz üslublarını fərqləndirmək olur” [3, 108]. Dialekt tələffüz üslubları da demək olar ki, fonetik hadisələr əsasında yaranmışdır.

Tələffüz üslubları məqsəduyğun inkişaf edərək xalq arasında geniş yayılmasıdır. Bu ifadə formaları da tələffüz asanlığı, səslənmə rəngarəngliyi, insanda əmələ gətirdikləri təsirə görə bir-birindən fərqlənir. Kino dilində bir neçə tələffüz üslubu mövcuddur.

Ünsiyyət zamanı situasiyalardan asılı olaraq bu üslubların biri digəri ilə əvəz olunmasına baxmayaraq, fərqli cəhətləri çoxdur.

Bədii tələffüz üslubu – musiqililiyi, axıcılığı, emosionallığı ilə başqa tələffüz üslublarından fərqlənir. Burada obrazlılıq yaratmaq üçün leksik, qrammatik ünsürlərlə yanaşı dilin fonetik hadisələrindən də üslubi vasitə kimi istifadə olunur. Həmişə kinoaktyorlar çalışırlar ki, müsbət və mənfi obrazlar həyatda olduğundan canlı, geniş planda verilsinlər, yazıcının fikrini tamaşaçı-

lar asanlıqla başa düşsünlər. Kinoaktyorlar, adətən surətin daxili aləmini daha qabarıq vermək üçün onun geyimi, xarici forması, hərəkəti ilə yanaşı, nitqini də bədii tələffüz üslubu əsasında qururlar.

Bədii tələffüz üslubu ən yaxşı tələffüz formalarını özündə əks etdirməsi ilə o biri üslublardan seçilir. Kinoaktyorlar xalq danışığı dilinin tələffüz üslubundakı ən səciyyəvi fonetik xüsusiyyətləri kino dilinə gətirirlər.

“Nə olar, a bala?.. O da doxturdu də. Malları əncam eləmək savab işdi. Dilsiz-ağızsız heyvandılar.

- O gələnəcən fermanın doxturu özün olacaqsan... Öz əlin, öz başın... MİRİŞ pİS adam deyİl, qoy gəlsİN” (İ.Məlikzadənin ssenarisi əsasında çəkilmiş “Kişi sözü” bədii filmi).

“Mustafa: Bunları satırsanmı, nənə?

Nənə:

- Bunlarsız özüm nəyə lazımam, dərdin alım, elə buyam da.

Tağı:

- Nənə, mal-qara, qoyun-quzu saxlamırsan deyəsən, heç gözümə dəymir, bəs otu neynirsən?

Nənə:

- Allah bərəkət versin, üzüm - südümüzü də verir, bazarlığımızı da eləyir” (M.Süleymanlının ssenarisi əsasında çəkilmiş “Bəyin oğurlanması” bədii filmi).

Beləliklə, kinoaktyorlar ayrı-ayrı obrazları yaradarkən onları yaşlarına, dünyagörüşlərinə uyğun danışdırmaq üçün özlərinə xas tələffüz formaları seçirlər ki, bu da emosionallığı, nitqin tempi ilə sözlərdə baş verən fonetik hadisələrin kəmiyyəti və keyfiyyəti ilə digər tələffüz üslublarından fərqlənir.

Kinorejissor və aktyorlar obrazların nitqini onların öz dövrlərində mövcud olan danışığı xüsusiyyətləri ilə verməyə çalışırlar. Bəzən alınma sözlərdəki sait səsləri daha uzun məxrəcdə, Azərbaycan dilinin orfoepiya normasından fərqli şəkildə tələffüz edirlər.

“- Bizim oğlumuz sizin qızınızı istəyirdi. Heylədi, ya yox! Buna mən lap padşah qızı alaram. Yəni siz mağazada işləyən qızınızı doxtur Qasıma vermək istəmirsiniz?” (“Kişi sözü” bədii filmi)

Əgər yazıçı obrazı yaşına, dünyagörüşünə, təhsilinə uyğun onun dilində müxtəlif söz qrupları verirsə, sözlərin müxtəlif məxrəcdə tələffüzünə isə rejissor və kinoaktyorlar yaradıcı yanaşırlar.

“Ay Nəbi, özünü bilməməzliyə qoyma! – deyib, Nübar başladı mətləbi xır-dalamağa.

- *Bizim oğlumuz sizin qızınızı istəyirdi. Heylədi, ya yox? Gördü ki, Nəbidən səs çıxmır, üzünü tutdu Xavərə.*

- *Aaz, ay Xavər, heylədi, ya yox?*

Xavər başını yüngülcə tərpədi:

- *Heylədi, - dedi.*

- *Sən, Nəbi, qızını mənim oğluma vermədin. Dedin, dedin mən şoferə qız vermərəm, heylədi, ya yox?*

- *Heylədi.*

- *Dedin, Qasım lap aşağısı gərək mal doxturu olsun ki, mən ona qız verim. Qasım anası ölmüş də qızının dərindən bir il oxuyub oldu mal doxturu. İndi niyə sözüənə sahib olmursan, Nəbi?*

Nəbi gülümsəyib:

- *Dəlisiniz, vallah, - dedi.*

- *Sən də dəlisən, oğlun Qasım da... lap ərin Ələmdarın da başı xarabdı”...*

Bu cümlələrdə aktyor Azərbaycan dilinin ədəbi tələffüz normalarına uyğun olaraq sözlərdə vurğunu axırıncı hecanın üzərinə salaraq bəzi saitləri uzun tələffüz edir.

Dialekt tələffüz üslubu. Məlumdur ki, dramaturq uzun-uzadı axtarışlar aparır, yaşadığı dövrdəki hadisələri, xarakterləri ümumiləşdirərək müsbət və ya mənfi surətlər yaradır. Kinorejissor və kinoaktyorlar obrazlıq xatirinə ən səciyyəvi tələffüz xüsusiyyətlərini seçir, ümumiləşdirir, müsbət və mənfi surətləri tipikləşdirirlər. Bu cəhətdən “Böyük dayaq” bədii filmində rejissor Telli, Nəcəf, Salman, Yarməmməd obrazlarını yüksək sənətkarlıqla, dialekt tələffüz üslubu ilə danışdırır. Telli xalanın (Nəsibə Zeynalova) hər kəlməsi gülüşlə müşayiət olunur.

“Rüstəm:

- *Kəs səsinə, bircə sən qalmışdın mənə mədəniyyət dərsi verəsən. Partkomu Şirzad olanın, komsomolu sən kimi olar.*

Telii:

- *Nəcəf, başın haqqı o gədə yenə açıb suyu buraxıb. Dünyanı su götürüb, göz açmaq mümkün deyil.*

Nəcəf:

- *Hansı gədə?*

Telli:

- *Lal Hüseyni deyirəm dayna, tanımırsan?*

Salman:

– Əə... *Yarməmməd, sən bilən Şirzad müavinliyi doğurdan boynundan atır?*”

Və yaxud “Kişi sözü” bədii filmindəki Qasım, Nəbi, Ələmdar və başqa obrazların güləməli danışmaları:

“Ələmdar:

– Nə zarafat, ə? Bu yoğunluqda zarafat olar?! Nakişinin biri! – dedi. – Söz danışığıdan keçər.

Nübar:

– Dünyada təkcə ölümə çarə yoxdu, dedi.

– Hələ Brilyant öz sözünü deməyib. Ərə gedən Nəbi deyil ki?”

Ssenari müəllifləri ayrı-ayrı personajların xarici formaları, mimikaları ilə yanaşı onların nitqlərini də öz dialekt tələffüz üslubları ilə tipikləşdirir. Kinoaktyor bu fərqləri əsasən səs uzanması və sözlərdəki vurğunun yerini dəyişməklə yaratmışdır.

Bəzən rejissor və kinoaktyorlar dialoji nitqdə tələffüzü asanlaşdırmaq üçün ssenari müəllifinin fikrini bir neçə dəfə təkrar verir, mətnə ya söz artırır və ya onları daha münasibləri ilə əvəz edirlər ki, bu da bədii tələffüzdə emosionallığı gücləndirir.

Rəsmi tələffüz üslubunda isə sözlərdə normadan kənar səs uzanmalarına, intonasiya rəngarəngliyinə və obrazlılığa o qədər də ehtiyac qalmır. Danışığın tonu, əsasən, müəyyən yüksəklikdə davam edir.

Bədii və danışq tələffüz üslublarında isə nitq sərbəstdir. Kinoaktyor hər hansı surəti yaradarkən gah gülür, gah qışqırır, gah da rəsmiləşərək aram-aram danışır. Çünki, aktyor oynadığı surətin düşdüyü psixoloji vəziyyətdən asılı olaraq, onun keçirdiyi hissləri, həyəcanları həyatda olduğu kimi təqlid etməyə çalışır.

Filmin personajları düşdükləri vəziyyətlə əlaqədar nitqlərində baş verən fonetik hadisələri real şəkildə verməyə çalışırlar. Burada surətin şəxsiyyət, danışq qabiliyyəti, sənəti, kimlə və harada danışması və s. amillərdən asılı olaraq bütün tələffüz üslublarından yaradıcı şəkildə istifadə olunur. Məhz bu cəhətdən kino dilinin tələffüz üslubu fərqlənir. Belə ki, surət ziyalıdırsa, yaxşı natiqdirsə, aktyorlar onu rəsmi tələffüz üslubu ilə danışdırırlar.

İlqar Fəhmi və Fikrət Əliyevin ssenariləri əsasında çəkilmiş “Kapitanın xəzinəsi” bədii filmindən bir epizod:

“Birdən Tapdığın diqqəti stolun üstündəki cızma-qaraya sataşır.

Tapdıq:

– *Bu nədi belə?*

Qorxmaz:

– *Bu bizim əməliyyatın strateji sxemidir.*

Tapdıq:

– *Neyçündü?*

Qorxmaz:

– *Oğrunu tutmaqçün.*

Tapdıq:

– *Müharibə-zaddır bəyəm, pansionatın sxemini çəkmisən?*

Qorxmaz:

– *Bu sən fikirləşdiyin şey deyil. Yaxşısı budu, de görüm, sənə tapşırdığımı elədin?*

Tapdıq:

– *Hə, əlbəttə. Otağında bizi gözləyəcək”.*

Göründüyü kimi burada da aydınlıq, sadəlik prinsiplərinə əməl olunur. Bədii və danışiq tələffüz üslublarından fərqli olaraq demək olar ki, burada dialekt tələffüz üslubundan qətiyyən istifadə olunmur.

Rəsmi üslubda sözçülüyə, yersiz fasiləyə yol verilmir, nitqin tempi də o biri üslublardan yüksək olur. Nitq əsasən monoloq olduğundan burada mürəkkəb cümlə tipləri çox işlənir. Olmuş, ya olacaq iş, hal, hərəkət və hadisələr haqqında məlumat verildiyinə görə tələffüz sünüləşməsinə, yersiz fonetik hadisələrə ehtiyac qalmır, yalnız mənfi surətlərin nitqində üslubi vasitə kimi yeri gəldikcə, istifadə olunur.

Publisistik tələffüz üslubunda kinoaktyor yaratdığı surəti elə danışdırır ki, onun dilində səfərbərlik hiss olunur. Aktyor yalnız bir nəfərə yox, kütləyə müraciət edir. Məlumat verir, müqayisə aparır. Nəhayət müəyyən hadisənin mənfi cəhətlərini yox etmək üçün müsahibini və ya hamını köməyə səsləyir. Publisist tələffüz öz intonasiyası ilə başqalarından fərqlənir. Publisist tələffüz üslubu radio, televiziya və səhnə dilində daha çox işlənsə də kino dilində bu tələffüz üslubundan nisbətən az istifadə olunur. Burada publisist tələffüz üslubu hətta bədii tələffüz üslubu ilə sanki birləşir, bir qədər bədiiləşir. Bəzi obrazların nitqi həm publisist, həm də bədii tələffüz üslublarına uyğun gəlir.

Fikrimizi təsdiq etmək üçün Elçin Musaoğlunun ssenarisi əsasında çəkilmiş “40-cı qapı” bədii filmindən bir parçanı təqdim edirik:

“Rüstəm:

– *Ana, nə axtarırsan?*

Leyla:

– *Bu damı neyləyək?*

Rüstəm:

– *...sabah düzəldərəm. Bu şəkillər lap yadımdan çıxmışdı. Sualtı gəmilər lap xoşuma gəlir.*

Leyla:

– *10 ildir ki üzünə həsrətəm. İnsafsız, burada deyiblər, qardaş ürəyi daş-dan olar.*

Rüstəm:

– *Suyun altında necə zəng etsinlər. Aylarla suyun dibində olurlar. Ana, yadımdadır, uşaq vaxtı mən də dənizçi olmaq istəyirdim.*

Leyla:

– *Nöyütümüz qurtarıb.*

Rüstəm:

– *Ana, ay ana!*

Leyla:

– *Sus, Fatma xalanın səsi gəlir”.*

Danışiq tələffüz üslubunda isə nitq bir qədər sərbəstdir. Burada sözlərin tərkibində səs əvəzlənməsi, səs düşümü, səs artımı və s. fonetik hadisələr başqa tələffüz üslublarından fərqli olaraq bəzən daha çox baş verir. Yenə “40-cı qapı” bədii filminə müraciət edirik.

“Rüstəm:

– *Hə, İlqar, nə oldu, yatmısan? Mən deyəndə ki, bu adam arvad eşitmir.*

Fatma:

– *Gəlirəm, hə eşidirəm. Yenə kimsə dolayır məni, köpək uşaqları!*

Rüstəm:

– *Salam, Fatma xala! Bizim çil toyuğumuz yoxa çıxıb, dedim bəlkə sizin həyətdə ola.*

Fatma:

– *Hə, o dey qaçır. Sizin də bir dənə çil toyuğunuz var, o da başa bəla.*

Rüstəm:

– *Fatma xala, sən həmişə evdəsən, hə?*

Fatma:

– *Hə, ay bala! Qoca arvadam, hara gedirəm ki, hərdən dükana gedirəm.”*

Göründüyü kimi, danışiq tələffüz üslubunda bədii və rəsmi tələffüz üslublarına nisbətən nitq daha sərbəstdir. Kinorejissor və kinoaktyorlar danışiq

tələffüz üslubunun tələblərinə uyğun olaraq tələffüzə ağırlıq gətirən səsləri daha asan məxrəcliləri ilə əvəz edirlər. Burada ünsiyyət, əsasən dialoji nitq üzərində qurulur və hər iki tərəf bir-birini yaxşı başa düşdüyünə görə sözlərin ən sadə tələffüz variantlarından istifadə olunur. Bəzən sözün tərkibindəki bir səsin və ya bütöv hecanın düşməsi də danışq tələffüz üslubunda nitqin sürətli olmasına imkan verir.

Faktlar göstərir ki, sürətli nitqdə bəzən yanaşı işlənən sözlərdə və sözə şəkilçi artırıqda səslərin reduksiyasına, ya da düşməsinə təsadüf olunur. Bu da tələffüzdə mürəkkəbdən sadəyə doğru inkişafın daha güclü olduğunu bir daha sübut edir.

Səslərin reduksiyası rəsmi və bədii tələffüz üslublarında da müşahidə olunur. Ancaq danışq tələffüz üslubunda bu hal daha güclüdür.

1991-ci ildə Şahmar Ələkbərovun çekdiyi “Qəzəlخان” bədii filmi:

“Vahid:

– *Qulaq as, bir təzə qəzəl yazmışam, oxuyacağam sənincün. Burada bir yenilik eləmişəm. Bilirsən ki, mənə qırmızı rəngində günahlandırırlar. Burada mən qırmızı rəngi ifadə el(ə)yən müxtəlif vas(i)tələri işlətmışəm, amma birçə yerdə də “qırmızı” kəlməsi yoxdur(r)”.*

Nitq axını zamanı vaxta qənaət məqsədi ilə göstərdiyimiz şəkilçilər zəif tələffüz olunur. Sözü gedən filmdə personajlar tələffüz üslubu ilə danışqda üzərinə vurğu düşən sait uzun tələffüz olunur ki, bu da nitqdə intonasiya rəngarəngliyi, ahəngdarlıq və emosionallıq yaradan üslubi vasitələrdən birinə çevrilir.

“Könüllər qan olar sənsiz güli-həmraya baxdıqda

Gözəllər yad edər xurşidi-hüsnün ayə baxdıqda.

Əgər, gül ləblərin mey məclisində keçsə xatirindən,

Əlində qan olur badəm, meyi-minayə baxdıqda”.

Danışq tələffüzündə vurğu əsasən, müxtəlif sözlərin axırıncı hecasında saitlərin üzərinə düşükdə uzun tələffüz olunur. Məntiqi vurğu ilə deyilən sözlərdə isə bu xüsusiyyət daha da aşkar şəkildə özünü göstərir.

Bütün bunlarla yanaşı, danışq tələffüz üslubunda müəyyən qədər dialekt tələffüz ünsürlərindən də istifadə olunur.

1980-ci ildə Süleyman Rüstəm və Əhmədağa Muğanlının ssenarisi əsasında çekilmiş “Qaçaq Nəbi” bədii filmindən.

“Qoca:

– *Atam balası, deyəsən əlinə bir şey keçməyib?*

Nəbi:

– *Hə, vura bilmədim.*

Qoca:

– *Görürəm usta ovçuya oxşamırsan, dənə!*

Nəbi:

– *Təzə başlamışam. Soruşmaq ayıb olmasın, səfərin hayanadı?*

Qoca:

– *Aran adamıyam, ağrın alım, Nəbinin yanına gedirəm, atam balası!*

Nəbi:

– *Nəbi kimdi, a kişi?*

Qoca:

– *Boy, ə, buna bax ey, Nəbini tanımır. Qaçaq Nəbini deyirəm dayna, bu dağların Koroğlusunu”.*

Filmdən kiçik parçada kifayət qədər dialekt söz, söz birləşməsi və ifadə vasitələrindən istifadə edilmişdir.

Yekun kimi bildirmək olar ki, qəzet, radio, televiziya və səhnə dilindən fərqli olaraq kino dilində tələffüz üslublarına xüsusi diqqət yetirmək lazımdır. İstər kinorejissor, istərsə də hər bir aktyor çəkiliş öncəsi ssenari ilə yaxşı tanış olmalı, lentə alınacaq hər bir səhnəni əvvəlcədən görməli, hər bir hadisəni beynində canlandırmalı və öz çıxışlarında ayrı-ayrı tələffüz üslublarından kifayət qədər bəhrələnməlidir.

Açar sözlər: kino, üslublar, tələffüz qaydaları, türkologiya əsərləri, şifahi nitq.

ƏDƏBİYYAT

1. Dəmirçizadə Ə. Müasir Azərbaycan dili. – Bakı, 2007.
2. Аванесов Р.И. Фонологические исследования. – Москва, 1980.
3. Джоунс Д. Теория языкознание. – Москва-Лондон, 1978.
4. Пасси Поул. История фонетики. – Москва-Париж, 1958.
5. Шерба И.В. Язык кино. – Москва, 1985.

Физули Мустафаев (Азербайджан)**Стили произношения в азербайджанских фильмах**

Статья посвящена стилям произношения в азербайджанских фильмах. Исследование стилей литературного произношения является весьма важным фактором для изучения языка кино. С целью более яркого выражения внутреннего мира образов режиссерами и актерами, их всестороннего воссоздания перед взором зрителя использовались различные формы произношения как единое стилистическое средство. Отрицательные и положительные образы отличались друг от друга по целям и условиям, разговорным особенностям.

Ключевые слова: кино, стили, правила произношения, произведения тюркологии, устная речь.

Fizuli Mustafayev (Azerbaijan)**Pronunciation methods in movie of Azerbaijan**

The provided article deals the pronunciation methods in movie of Azerbaijan. Research of literary pronunciation methods is one of the most important problems for learning of movie language. Film directors and actors use various pronunciation forms as methodical means in order to revive of inner moral life of characters more widely and to perform these characters comprehensively in the eyes of audiences. They differ negative and positive characters from purpose, condition, communication features point of views.

Key words: movie, methods, pronunciation rules, plays of Turkology, oral speech.